

вітальним, матеріальним, етичним, правовим, естетичним), підґрунтям виділення яких постають типологічні параметри загальнолюдських цінностей (влада, гроші, дружба, закон, життя, здоров'я, краса, любов, мир, повага, свобода, родина, справедливість, успіх, чесність тощо); в) опозитивний характер складників ЦКС.

4. Основним джерелом, що визначає категоризацію цінностей у ЦКС та виявляє глибинні етнокультурні нашарування, визнано асоціати, позиціоновані як маркери кодів культури: соматизми – соматичний / тілесний код культури, зоосемізми та фітокомпоненти – біоморфний / субстанціальний із виокремленням рослинного / фітоморфного і зооморфного, метеокомпоненти – природний, колоративи – колоративний, числові компоненти – квантитативний, назви продуктів харчування та страв – гастрономічний, оніми – онімний, лексеми з темпоральною семантикою – темпоральний / часовий, лексеми з просторовою семантикою – просторовий тощо.

5. Значну роль у формуванні та збереженні самосвідомості народу, його ідентифікації в ЦКС відіграє фраземний фонд мови, оскільки у внутрішній формі фраземи втілено національно-культурне світобачення; у фраземах кожен елемент вагомий, насичений інформацією, що безпосередньо пов'язано з оцінними властивостями цих одиниць.

Література

1. Карасик В. И. Культурные доминанты в языке. *Языковая личность: культурные концепты*. Волгоград-Архангельск : Перемена, 1996. С. 3–16.
2. Герасимович О.В. Восточнославянская семантическая аксиология (вера, надежда, любовь). Минск : Беларуская навука, 2013. 249 с.
3. Фокина М. А. Категория прецедентности в массмедийном дискурсе и ценностная картина мира современной молодежи. *Язык. Текст. Дискурс: [научный альманах]*. Ч. 2. Вып. 12. Ставрополь : Издательство СКФУ, 2014. С. 58–68.
4. Емельянова О. А. Об одной модели выражения ценностных представлений в современном английском языке (Life is about people). *Вестник СПбГУ. Сер. 9. Филология. Востоковедение. Журналистика*. 2015. Вып. 2. С. 105–112.
5. Краснобаева-Чорна Ж. В. Лінгвофраземна аксіологія: парадигмально-категорійний вимір. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 416 с.
6. Сулейманова Я. О. Аксиологічна семантика паремій з компонентами на позначення природних стихій: вода, вогонь, повітря і земля (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». Одеса, 2018. 288 с.

УДК 81'1:811.161.1'276.16

ФРАЗЕОЛОГІЗОВАНІ РЕЧЕННЯ У ЛІНГВОПЕРСОНОЛОГІЙНОМУ ПОРТРЕТІ ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА¹

Г. В. Ситар

1. У межах лінгвоперсонології як порівняно нової галузі мовознавчої науки увага дослідників сфокусована на вивченні мовної особистості як особливого цілісного феномена, під яким розуміють «сукупність усіх мовних здібностей і реалізацій

¹ Дослідження виконано в межах фундаментального наукового проекту «Об'єктивна і суб'єктивна мовносоціумна граматики: комунікативно-когнітивний та прагматико-лінгвокомп'ютерний виміри» (0118U003137) Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України.

особистості» [Загнітко 2017: 4]. Лінгвоперсонологійний портрет мовної особистості об'єднує зовнішній і внутрішній вияви, передбачає кілька рівнів аналізу: семантичний, комунікативний, когнітивний та ін.

2. Принцип системності аналізу мовної особистості (крім цього, виділяють також принцип контрастивності) [Загнітко 2017: 4] зумовлює залучення сучасних комп'ютерних технологій опрацювання мовних даних. Іншими словами, дослідження мовної особистості є принципово корпуснозорієнтованим. Необхідною передумовою такого студіювання є створення спеціального дослідницького корпусу, що охоплює всі доступні мовленнєві реалізації або ж об'єднує певні фрагменти (вибірки), добирання яких підкоряється законам статистики (див. дослідження В. Перебийніс, Н. Дарчук, Є. Карпіловської, О. Демської, Т. Бобкової та ін.). Пропоноване дослідження виконане на матеріалі корпусу текстів Юрія Шевельова (Шереха), створеного колективом кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології ДонНУ імені Василя Стуса та доступного за адресою http://corpora.donnu.edu.ua/bonito/run.cgi/corp_info?corpname=sherex2. Корпус містить усі видані на сьогодні тексти Юрія Шевельова (104 документи), загальний обсяг корпусу – 1346424 слововживань.

3. Об'єктом цього дослідження є фразеологізовані речення в корпусі текстів Юрія Шевельова. Фразеологізовані речення є важливим складником мовлення будь-якої мовної особистості, оскільки є специфічними одиницями, що перебувають на межі синтаксису і фразеології, складаються з ідіоматично пов'язаних та фіксовано розташованих постійного і змінного компонентів, мають низьку абсолютну частоту вживання і є яскравим втіленням особливостей мовлення на синтаксичному рівні [Ситар 2017], у силу чого вони можуть виступати маркерами лінгвоперсонологійного портрету мовця, своєрідними ідентифікаторами певної персони.

4. Здійснений аналіз корпусу текстів Юрія Шевельова підтвердив припущення про низьку продуктивність фразеологізованих речень у ньому. З усього переліку моделей синтаксичних фразеологізмів, виділених у праці [Ситар 2017], у корпусі зафіксовано тільки 6 моделей:

4.1. Модель *Не до N₂ Corp_f*, наприклад: ***Проте у той час було зовсім не до сміху і не один загинув тоді для науки, перетворюючись у психічно ненормальну людину, алкоголіка, шизофреніка*** (Юрій Шевельов. Кімната номер 101).

4.2. Модель *Чим не N₁ Corp_f*, наприклад: ***Вони познайомилися листовно, Ге закохався в неї [Анну], не бачивши, і в листі попросив її руки (чим не сюжет для письменника?). Вона відповіла згодою*** (Юрій Шевельов. Микола Ге і Тарас Шевченко: мистець у відмінному контексті).

4.3. Модель *Чому не Inf*: ***Тут — моя роля. Я і сільське господарство! Людина, що провела на селі за все життя, може, два тижні! Але чому ні? Якщо я був тоchtig у праві, чому не бути в сільському господарстві? Ми знову йдемо до Мірчукового кабінету і легко досягаємо згоди*** (Юрій Шевельов. Я, мені, мене... (і довкруги)).

4.4. Модель *Що за N₁ Corp_f*, наприклад: ***Під час прогулянки, коли їх супутник ужив у розмові малоросійський вираз «бринить» (до молоденьких дерев, що почали брунькуватися), М. М. Ге вигукнув: «Бринить!» що за слово! а яке змістовне! тут ціла картина! «Бринить!» Це означає — ледь виднітися, ледь прокльонутися, отак, як зоря займається*** (Юрій Шевельов. Микола Ге і Тарас Шевченко: мистець у відмінному контексті).

4.5. Модель *Як не Inf*, наприклад: ***А поки що, — коли реукраїнізація України є частина її (і всього Союзу) переходу до демократії, то як не почути зойку одного з кореспондентів «Літературної України» (1989, ч. 6) про те, що нема на Україні (а отже, і в Союзі) ні однієї фабрики, яка виробляла б друкарські машинки з українським шрифтом*** (Юрій Шевельов. На берегах хроніки поточних подій).

4.6. Модель *Який N₁ Corp_f*, наприклад: ***Стосунки українського барокка до польського ренесансу й барокка – яка широка й вдячна тема!*** (Юрій Шевельов. На риштованнях історії літератури).

Найбільше мовленнєвих реалізацій має остання модель (абсолютна частота 7 з урахуванням всіх можливих варіантів: який/яка/яке/які, який же, яка вже і под.).

6. Вибірковість уживаних Юрієм Шевельовим моделей фразеологізованих речень підтверджує можливість їх кваліфікації як маркерів мовлення особистості, є яскравим свідченням синтаксичної специфіки його мовлення. Водночас обмеженість використання речень цього типу може бути також наслідком стильової обмеженості текстів у корпусі, що об'єднує тексти наукового, епістолярного й публіцистичного стилів. Фразеологізовані ж речення є одиницями, притаманними художньому, публіцистичному та розмовному стилям. Тому залучення до аналізу зразків усного мовлення може дати нові штрихи до лінгвоперсонологійного портрету видатного вченого.

Література

1. Загнітко А. П. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 136 с.
2. Ситар Г. В. Синтаксичні фразеологізми в розрізі конструкційної граматики: монографія: [наук. і відп. ред. А. П. Загнітко]. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 458 с.

UDC 811.161.2'367.32'42

SPEECH ACT OF REFUSAL: OBJECTIVE-GRAMMAR TYPOLOGY¹

A. P. Zahnitko, M. O. Tereshchuk

In modern linguistics, a speech act (hereinafter referred to as “SA” is qualified as the minimum unit of communication (J. Searle) with an emphasis on the connection between the expression and its illocutionary ability, where such a connection is motivated by the settlement and / or unsettlement of the national (↔ corporate) convention (statements, objections, reports, etc.): *«Я стверджую, що наразі підіймати всіх Конорів на боротьбу з Послідовниками недоцільно»* (O. Avramenko); *«Не заперечую. Ми розляглися в суміжній нетопленій кімнаті»* (R. Andriashuk); *«Я також інформую вас, наміснику, що Сенат збереться на своє надзвичайне засідання за сорок вісім годин»* (V. Yeshkiliev). The defining characteristics of the SA are the social status of the speaker, his intentions, situational factors, etc. J. Searle differentiated representational, directive, commissive, expressive and declarative SA. SA of refusal appears as a response to a directive (command, requirement, order – a prompt itself, a recipe, a label, an order, a recommendation – prescripts and instructions, the ban, encouragement, advice, wishes, a caution, curses, reproach and under.) and / or commissive (promise, etc.) illicutive (in the terminology of J. Searle) acts: – *О Кассім! Ти скажеш мені, що се була за річ, ще страшніша, ніж Джігад <..>? – Все опріч того скажу, о радісна мати принца! А того не можу сказати <..>!* (O. Nazaruk); [Неріса:] *Якби ти в Рим дістався з Меценатом <..>, –/ бо Рим же вміє талани вінчати! <..>* [Антей:] *Топтати рідних лаврів я не хочу. / Триумфи в Римі – то для мене ганьба* (Lesja Ukrainka).

SA can contain a direct and indirect refusal, which can be detected in the corresponding functional status of predicates. The core of the predicate is the lexemes with the common categorical sema – *відмовити(ся)* “and their lexical and grammatical variants (verbs-markers of the genre)” (Britsyn 2018: 126), somewhat hierarchically lower are “the modal lexemes with a negative particle *не* (*no*) (modal modifiers)”, like *не можу, не хочу, не вмію*, where the value of failure is accompanied by the semantics of causation. Significant is the interaction of the

¹ 1 The research was conducted within the confines of the fundamental research program “Objective and subjective linguistic grammar: communicative-cognitive and pragmatical-linguistic computer measurements” (0118U0033137) – Vasyly Stus Donetsk National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine.